

УДК 338.24:636

**СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА ТА
НАПРЯМИ ЇЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ****Гурська І. С., к.е.н.****Христенко Г.М., к.е.н.***ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»*

У статті розглянуто сучасний стан та тенденції розвитку основних галузей тваринництва в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області. Проаналізовано основні показники ефективності тваринницьких галузей та висвітлено причини, що зумовили їх зміну. Встановлено, що внаслідок дестабілізуючих процесів в економіці тваринництво перетворилося на малоприбуткову або ж зовсім збиткову галузь, непривабливу для товаровиробників. Одним із основних чинників низької ефективності галузі є нестабільність цін, розбалансованість системи ціноутворення, яка сьогодні функціонує не на користь виробника. Обґрунтовано, що ефективний та стабільно зростаючий розвиток галузі тваринництва можливий за умови формування виваженого механізму державного регулювання. На основі оперативних та стратегічних цілей державного регулювання сформовано основні напрями регулювання подальшого розвитку галузі, які б забезпечили підвищення ефективності і конкурентоспроможності виробництва продукції тваринництва, залучення інвестицій в аграрний сектор, продовольчу безпеку держави, сталий розвиток сільських територій.

Ключові слова: розвиток, ефективність, галузі тваринництва, сільськогосподарські підприємства, продуктивність, державне регулювання, механізм державної підтримки.

UDC 338.24:636

**MODERN STATE OF STOCK-RAISING DEVELOPMENT AND
DIRECTION OF GOVERNMENT CONTROL****Hurska I.S., Ph.D. in Econ.Sc.****Khrystenko H.M., Ph.D. in Econ.Sc.***Separated Subdivision of National University of Life and Environmental Science of
Ukraine «Berezhany Agrotechnical Institute»*

The modern state and trends progress of basic stock-raising industries in the agricultural enterprises of the Ternopil region were considered in the article. The basic indexes of stock-raising industries efficiency were analysed and reasons that stipulated their change were reflected. It was established that as a result of destabilizing processes in an economy a stock-raising grew into bringing little profit or quite unprofitable industry unattractive for commodity producers. One of basic factors of low efficiency

© Гурська І. С., к.е.н., Христенко Г.М., к.е.н., 2016

of industry is instability of prices, imbalance of the pricing system, functioned not in a benefit today. It was proved that effective and stably growing development of stock-raising industry is possible on condition of forming of functional government control mechanism. On the basis of operative and strategic aims of government control main directions of adjusting of further development were formed industries, that would provide the increase of efficiency and competitiveness of production of goods of stock-raising, bringing in of investments in an agrarian sector, food safety of the state, steady development of rural.

Keywords: development, efficiency, industries of stock-raising, agricultural enterprises, productivity, government control, mechanism of state support.

Актуальність проблеми. Галузь тваринництва становить значну частку сфери матеріального виробництва АПК та відіграє одну з основних ролей розвитку національного господарства країни. Основним завданням галузі тваринництва є забезпечення виробництва продукції в обсягах, що забезпечують національну безпеку держави та задовольняють потреби населення країни у споживанні продуктів харчування тваринного походження на рівні встановлених раціональних норм харчування.

Низька ефективність галузі, непаритетність відносин між виробниками та переробними підприємствами продукції тваринництва і постачальниками ресурсів спричинили фінансові проблеми у більшій частині аграрних формувань, значно ускладнили можливість впровадження ресурсозберігаючих технологій та інвестиційно-інноваційних проектів.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питання, пов'язані з ефективним функціонуванням галузі тваринництва розглядаються в працях багатьох вітчизняних вчених. Результати цих досліджень висвітлено в роботах П. С. Березівського, С. В. Васильчак, М. М. Ільчука, В. М. Калінчика, М. К. Пархомця, П. Т. Саблука, О. М. Шпичака та ін. Вченими отримані вагомі наукові і практичні результати. Однак, питання пов'язані з підвищенням ефективності та конкурентоспроможності галузі тваринництва, залишаються і надалі важливими для сільськогосподарських підприємств. Пов'язано це, насамперед, з низькою продуктивністю худоби та птиці, недосконалою системою ціноутворення й збуту продукції тваринництва, відсутністю належних механізмів постачання кормів та інших необхідних ресурсів,

недосконалими механізмами державної підтримки галузі. Тому аналіз тенденцій розвитку і проблем галузі тваринництва, особливо в розрізі окремо взятих регіонів, та визначення основних напрямів її державного регулювання, і надалі залишається актуальним.

Мета роботи: дослідження сучасних тенденцій розвитку галузі тваринництва та визначення основних напрямів її державного регулювання в умовах аграрних трансформацій.

Викладення основного матеріалу дослідження. Нині ситуація в галузі тваринництва залишається складною, а з виробництва окремих її видів продукції – критичною. Фактичний стан галузі не відповідає її потенційним можливостям. Стан розвитку галузі тваринництва характеризується скороченням поголів'я тварин, зниженням рівня його продуктивності, і як наслідок, зменшенням виробництва продукції. Так, протягом останніх 14-ти років в аграрних формуваннях усіх форм власності Тернопільської області поголів'я ВРХ скоротилося на 47,9 % (у тому числі корів майже на 56 %).

Дана ситуація пов'язана з тим, що в ринкових умовах сільськогосподарським товаровиробникам не вигідно займатися такою фінансово- та матеріаломісткою галуззю. Зміна економічних відносин між виробниками аграрної сфери та переробними підприємствами, недосконала система ціноутворення й збуту продукції тваринництва, невідповідні механізми постачання кормів і забезпечення ними та іншими необхідними ресурсами, відсутність цілеспрямованої державної підтримки призвели до того, що собівартість продукції цієї сфери почала значно перевищувала її реалізаційну ціну. Внаслідок чого сільськогосподарські підприємства змушені були вдатися до значного скорочення чисельності поголів'я [2, с. 93].

Впродовж 2000-2014 рр. (табл. 1) поголів'я великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах скоротилось на 104 тис. гол., в тому числі корів – на 27,8 тис. гол.

У галузі свинарства спостерігаються менш значні кризові явища. Так, поголів'я свиней в сільськогосподарських підприємствах за досліджуваний період збільшилось на 143,2 тис. гол.

Позитивні зміни в динаміці спостерігались в галузі птахівництва: за 2000-2014 рр. кількість птиці збільшилась на 1346,9 тис. гол. Птахівництво – одна з найбільш механізованих й автоматизованих

галузей сільського господарства. Воно має ряд переваг порівняно з іншими галузями тваринництва, а саме: скороспілість, нижчу у 2–5 разів порівняно з м'ясом великої рогатої худоби енергоємність, швидше обертання грошових коштів від реалізації тощо.

Зважаючи на ситуацію, що склалась у сільському господарстві в цілому, та в тваринництві зокрема, НААН України спільно з ННЦ «Інститут аграрної економіки» розроблено проект стратегії розвитку сільського господарства України на період до 2020 року. Стратегією передбачається доведення споживання продукції тваринництва на одну особу до науково обґрунтованого рівня: м'яса – до 76,7 кг у 2015 р. і 91,1 кг у 2020 р. (при нормі споживання – 85 кг); молока – до 281 кг і 380 кг відповідно (при нормі 390); яєць – до 300 шт. [8].

Таблиця 1. - Динаміка поголів'я худоби та птиці в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області, тис. гол.

Вид тварин	Роки					Відхилення (+/-) 2014 р. до 2000 р.
	2000	2005	2012	2013	2014	
Велика рогата худоба	132,4	41,0	30,6	30,1	28,4	-104
у т.ч. корови	37,9	12,6	9,5	9,9	10,1	-27,8
Свині	38,5	53,3	116,8	151,5	181,7	143,2
Птиця	108,6	712,2	1042,7	1433,7	1455,5	1346,9

Джерело: розраховано авторами на основі [5,6].

Зростання поголів'я свиней та птиці призвело до збільшення обсягів виробництва продукції свинарства та птахівництва (табл. 2).

Таблиця 2. - Динаміка виробництва основних видів продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області

Вид продукції	Роки					Відхилення (+/-) 2014 р. до 2000 р.
	2000	2005	2012	2013	2014	
М'ясо (в забійній вазі), тис. т	11,9	4,4	11,3	16,7	22,6	10,7
Молоко, тис. т	72,9	35,5	44,2	48,5	52,8	-20,1
Яйця, млн шт.	21,1	73,2	167,1	179,3	179,6	158,5

Джерело: розраховано авторами на основі [5,6].

Виробництво м'яса (в забійній вазі) у 2014 р. склало 22,6 тис. т, що на 10,7 тис. т більше порівняно з 2000 р. Позитивним є нарощування виробництва яєць – на 158,5 млн шт. Слід зазначити, що найвище виробництво яєць за досліджувані роки в сільськогосподарських підприємствах зафіксовано у 2014 р. (179,6 млн шт.). Збільшення виробництва продукції птахівництва пов'язане з більш швидкою окупністю витрат через вищий коефіцієнт оборотності оборотних засобів порівняно з іншими галузями тваринництва.

Складною залишається ситуація у молочному скотарстві. Так, виробництво молока в сільськогосподарських підприємствах у 2014 р. проти 2000 р. зменшилося на 20,1 тис. т, що зумовлено скороченням поголів'я корів. Одним із дієвих засобів підтримки галузі стала державна бюджетна дотація за утримання та збереження молодняку великої рогатої худоби, метою якої є сприяння нарощенню поголів'я дійного стада [4].

Аналіз загального стану галузі тваринництва в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області доводить, що досягнуто перші кроки у відродженні тваринницьких галузей, спостерігається тенденція до підвищення продуктивності тварин, ринок поступово насичується продуктами тваринного походження (табл. 3).

Таблиця 3. - Динаміка продуктивності основних видів тварин у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області

Показники	Роки					Відхилення (+/-) 2014 р. до 2000 р.
	2000	2005	2012	2013	2014	
Середньодобовий приріст ВРХ, г	261	435	543	571	559	298
Середньорічний надій молока від 1 корови, кг	2125	3237	4815	5250	5469	3344
Середньодобовий приріст свиней, г	121	237	429	485	528	407
Несучість курей-несучок, шт.	202	261	252	241	269	67

Джерело: розраховано авторами на основі [5,6].

Загалом по області відбувається поступове збільшення продуктивності великої рогатої худоби з 261 г у 2000 р. до 559 г в 2014 р. Стабільно зростає продуктивність свиней на 407 г за аналізований період, при середньодобовому прирості по Україні 380 г, а від однієї свиноматки за один опорос можна одержати від 13-15 поросят. Середньорічний надій молока від однієї корови зріс на 3344 кг і становив у 2014 р. - 5469 кг. Від однієї курки-несучки підприємства у 2014 р. одержали по 269 шт. яєць, що на 67 шт. більше проти 2000 р.

Ефективність галузі тваринництва в значній мірі залежить від собівартості продукції. Собівартість є одними з важливих показників економічної ефективності виробництва продукції тваринництва, що формується під впливом багатьох організаційних та економічних умов виробництва. Зростання даного показника над рівнем закупівельних цін свідчить про неефективну організацію виробництва на підприємстві та потребує негайного прийняття господарських рішень щодо вирішення такої ситуації.

В результаті дослідження встановлено, що в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області показники витрат на виробництво та реалізацію продукції тваринництва за 2000-2014 рр. мали тенденцію до зростання. Так, реалізаційна собівартість великої рогатої худоби в живій вазі у 2014 р. порівняно із 2013 р. зросла на 18,3%; свиней - на 17,8%; молока - на 9,3%, а м'яса птиці та яєць – знизилася відповідно на 14,5 та 4,6% (табл. 4).

Таблиця 4. - Собівартість основних видів реалізованої продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами Тернопільської області

Вид продукції	Роки					2014 р. у % до 2013 р.
	2000	2005	2012	2013	2014	
Худоба та птиця (на м'ясо), грн/ц в т.ч.: велика рогата худоба	363,4	741,5	1433,4	1430,3	1691,9	118,3
свині	778,2	979,4	1521,9	1431,7	1686,1	117,8
птиця	425,3	961,2	918,8	1133,2	968,8	85,5
Молоко, грн/ц	59,7	91,4	242,9	301,6	329,7	109,3
Яйця, грн/тис. шт.	211,5	213,8	428,2	480,2	458	95,4

Джерело: розраховано авторами на основі [5].

Слід зазначити, що нестабільна цінова кон'юнктура аграрного ринку є одним з основних чинників, що впливають на економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств. Нині особливо актуальними залишаються питання розробки комплексу заходів щодо [7]: пом'якшення диспаритету цін і компенсації фінансових витрат сільськогосподарським товаровиробникам при придбанні енергоресурсів переважно за рахунок вітчизняного товаровиробництва, а також для активізації імпортозаміщення; зростання обсягів продукції рослинництва для задоволення зростаючого попиту на корми з боку вітчизняного тваринництва; подолання вузьких місць у кадровому забезпеченні програм розвитку тваринництва; створення ефективної системи наукових досліджень і інформаційного забезпечення, ухвалення економічних і технологічних рішень у сільському господарстві та переробній промисловості; вдосконалення інституціональних форм організації тваринництва, розвиток малого підприємництва.

За досліджуваний період ціни реалізації продукції тваринництва мають тенденцію до зростання (табл. 5). Так, ціни реалізації худоби та птиці у 2014 р. порівняно із 2013 р. зросли на 21,9%, молока - на 8,4% та яєць - на 11,3%.

У 2012 р. основними причинами зниження закупівельних цін молочної продукції на 413,2 грн/т, що становить 13,3% від цін 2011 р., є зменшення обсягів реалізації готової продукції на зовнішні ринки у

зв'язку з відмовою Російської Федерації від закупівлі вітчизняних сирів, а також наповнення ринку імпортом та продукцією з інших регіонів. Аналізуючи дані 2013 р., потрібно сказати, що реалізаційні ціни зменшилися на всі види продукції тваринництва, що обумовлено зростанням пропозиції від виробників м'ясного скотарства та птахівників. Інша ситуація на ринку молока. Середня ціна реалізації молока у 2013 р. у порівнянні з 2012 р. зросла на 753,6 грн/т.

Таблиця 5. - Динаміка середніх цін та їх індексів реалізації основних видів продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами Тернопільської області

Вид продукції	Роки				
	2000	2005	2012	2013	2014
Худоба та птиця (у живій вазі), грн/т	2012,0	6790,3	14291,4	13519,7	16480,8
Індекси цін реалізації (до попереднього року), %	138,6	137,9	114,2	94,6	121,9
Молоко та молочні продукти, грн/т	530,3	1142,6	2690,6	3444,2	3735,2
Індекси цін реалізації (до попереднього року), %	170,3	140,7	86,7	128,0	108,4
Яйця, грн/тис. шт.	203,9	249,1	531,3	598,0	665,5
Індекси цін реалізації (до попереднього року), %	156,5	104,1	118,5	112,6	111,3

Джерело: сформовано авторами на основі [5].

Узагальнюючим показником стабільного розвитку та економічної діяльності сільськогосподарських товаровиробників є рівень рентабельності, який відображає дохідність, прибутковість підприємств. На базі показників рівня рентабельності продукції тваринництва встановлюються відповідні рівні закупівельних цін, обсяги та напрями державної підтримки галузі.

Виробництво продукції тваринництва у 2014 р. було збитковим, за винятком виробництва свинини, молока та яєць, рівень рентабельності яких склав відповідно 10,8%; 13,5% та 33,2% (рис. 1).

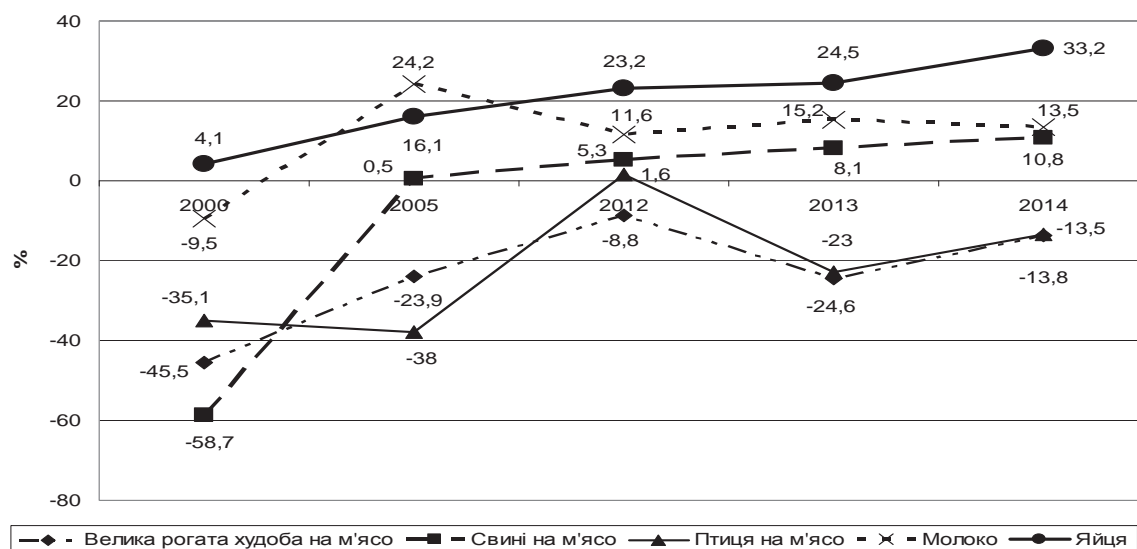

Рис. 1. Рівень рентабельності виробництва продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області, %

Джерело: побудовано авторами на основі [5].

Основними причинами збитковості виробництва м'яса всіх видів (крім свинини) є несприятлива цінова політика на ринку продукції тваринництва, а також недостатня продуктивність худоби та птиці. В сучасних умовах господарювання ціна має стати економічним підґрунтям переходу сільськогосподарських товаровиробників на інноваційну модель розвитку.

До основних проблем галузі тваринництва належать: низька якість продукції, особливо молока; невідповідність стандартів європейському рівню; відсутність цивілізованої ринкової інфраструктури; неконтрольований імпорт; використання застарілих технологій та обладнання; слабкий рівень ветеринарного забезпечення; наявність неефективних каналів реалізації продукції, що пов'язано з недосконалістю інфраструктури аграрного ринку.

Важливу роль у забезпеченні стабільного розвитку та підвищенні ефективності функціонування галузі тваринництва відіграє якісна державна підтримка, яка є складовою системи державного регулювання.

Основними напрямками державного регулювання галузі тваринництва слід вважати: удосконалення цінової політики; розвиток ринкової інфраструктури; податкове стимулювання; подолання монополії у сфері збуту продукції; страхування продукції; здійснення кредитної підтримки товаровиробників; стимулювання розвитку інноваційних структур з виробництва продукції тваринництва, конкурентоздатної на зовнішньому ринку (рис. 2).

У цілому важливість державного регулювання галузі тваринництва в національній економіці полягає в необхідності цілеспрямованого розвитку агропромислового підкомплексу та забезпеченні продовольчої безпеки держави.

Механізм державного регулювання слід розглядати з позицій системного підходу, тобто основні напрями розвитку галузі тваринництва необхідно гармонійно поєднувати з проблемами навколишнього середовища та сільської місцевості. Регуляторні дії держави повинні враховувати принципи екологічної відповідальності і соціальної спрямованості. Таким чином, системний підхід у широкому розумінні включає такий напрям державного регулювання галузі тваринництва як розвиток сільських територій.

Перспективним напрямом розвитку тваринництва в сільськогосподарських господарствах Тернопільської області є структурна перебудова у тваринництві, яка реалізується через механізм державної підтримки галузі, який включає: удосконалення фінансово-кредитної та інвестиційної політики держави в питаннях прискореного нарощування поголів'я тварин; реструктуризація кормової бази для забезпечення поголів'я повноцінними високоякісними кормами; впровадження інноваційних технологій утримання худоби та птиці; видача державних траншів найбільшим виробникам м'яса; часткове відшкодування державою основних витрат на будівництво та реконструкцію тваринницьких комплексів після їх введення в експлуатацію, насамперед на умовах фінансового лізингу; переведення галузі тваринництва на промислову основу з організацією самостійної переробки виробленої продукції для реалізації.

Рис. 2. Цілі та напрями державного регулювання галузі тваринництва

Джерело: розроблено авторами.

Державне регулювання повинно бути ефективним і здійснюватися в напрямі збалансування інтересів виробників, споживачів та держави, а механізм державної підтримки повинен нівелювати несприятливі умови господарювання, сприяти виробництву конкурентоспроможної продукції тваринництва і, тим самим, забезпечувати стабільну економічну ситуацію в галузі і гарантувати продовольчу безпеку держави.

Висновки. Отже, особливості галузі тваринництва потребують виваженої державної підтримки та захисту інтересів товаровиробників в напрямі розбудови конкурентоспроможного виробництва продукції, забезпечення населення високоякісними продуктами харчування, гарантування продовольчої безпеки країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ільчук М.М. Формування попиту та пропозиції на ринку основних видів тваринницької продукції / М.М. Ільчук, І.А. Коновал, О.Ф. Кирилюк, І.С. Гурська. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2012. – 363 с.
2. Ксьонжик І. В. Тваринництво: розвиток та перспективи залучення фінансових ресурсів / І. В. Ксьонжик // Облік і фінанси АПК: міжнародний науково-виробничий журнал. – К. – 2012. – С. 93-95.
3. Місюк М.В. Теоретичні аспекти економічних відносин виробників продукції скотарства та підприємств по її переробці / М.В. Місюк // Економіка АПК. – 2012. – № 10. – С. 26–33.
4. Селянам спрямували 15,3 млн. грн дотацій на утримання та збереження молодняку ВРХ / Урядовий портал. Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246203412&cat_id=244276429
5. Сільське господарство Тернопільської області 2014: [стат. зб.]. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2015. – 216 с.
6. Стан тваринництва за 2014 рік: [стат. зб.]. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2015. – 54 с.
7. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року [Текст] / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – 2-е вид., перероб. і допов. – К. : ННЦ ІАЕ. – 2012. – 218 с.
8. Стратегія розвитку сільського господарства України на період до 2020 року: Проект [Електронний ресурс] / [НААН України; ННЦ «Інститут аграрної економіки»]. – К., 2012. – Режим доступу: http://iae.faaf.org.ua/images/iae/strateg_agro_print0.pdf.